

Yllä olevassa kuvassa on vuoden 1912 joulumerkki, jota myytiin tuberkuloosia sairastavien lasten hyväksi. Merkin on suunnitellut Väinö Blomstedt. Kuva on suurennettu.

Arno Forsius

Suomalaiset joulumerkit ja joulumerkkikodit

Maaailman ensimmäinen joulumerkki otettiin käyttöön Tanskassa vuonna 1904, tarkoituksena hankkia varoja erityisesti [tuberkuloosia](#) sairastavien lasten hoitoa varten. Aate levisi nopeasti Pohjoismaihin ja myöhemmin myös muualle maailmaan.

Suomessa vuonna 1907 perustettu Keräystoimikunta Vähävaraisten Keuhkotautisten Hyväksi ryhtyi toteuttamaan asiaa Suomessa seuraavana vuonna. Merkin suunnitteli taiteilija Akseli Gallen-Kallela, joka lahjoitti työnsä Keräystoimikunnalle. Tätä vuonna 1908 painettua hyväntekeväisyysmerkkiä, jonka hinta oli viisi penniä, oli tarkoitus käyttää postilähetyksissä varsinaisten postimerkkien lisäksi osoituksena hyvään asiaan osallistumisesta. Suomen ensimmäistä tuberkuloosimerkkiä myytiin usean vuoden aikana ympärivuotisesti, joten se ei ollut vielä varsinainen joulumerkki.

Myös vuonna 1907 perustettu Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys julkaisi vuonna 1910 viiden pennin hyväntekeväisyysmerkin, jonka oli piirtänyt taiteilija Väinö Hämäläinen. Sen jälkeen Keräystoimikunta julkaisi taas uudet hyväntekeväisyysmerkit vuosina 1912, 1915 ja 1921. Niistä vuoden 1912 orava ja jänis -aiheinen merkki, jonka Väinö Blomstedt oli suunnitellut, oli maamme ensimmäinen joulumerkki. Vuosien 1915 ja 1921 tuberkuloosimerkit, joita myytiin jälleen ympärivuotisesti, olivat taas Akseli Gallen-Kallelan suunnitteleamia. Viime mainituissa merkeissä oli tuberkuloosivaaran symbolisena merkinä keltainen risti. Kaikkien em. viiden hyväntekeväisyysmerkin tuotto jäi odotuksiin nähden vaatimattomaksi.

Vastustamisyhdistys julkaisi vuonna 1926 joulumerkkinä uudestaan vuoden 1912 orava- ja jänis - aiheisen merkin, jonka hintana oli nyt rahan arvon muuttumisesta johtuen 50 penniä. Tästä alkaen painettiin tuberkuloosin vastustamistyön hyväksi myytäviä joulumerkkejä vuosittain aina vuoteen 2001 saakka. Vuodesta 1927 lähtien merkeissä oli kansainvälisen tuberkuloosinvastustamistyön tunnuksena punainen kaksoisristi. Aluksi merkkejä julkaistiin yksi joka jouluksi, mutta 1980-luvulta alkaen niitä julkaistiin useamman samaan aihepiiriin liittyvän merkin sarjoina tai pienoisarkkeina. Joulumerkeistä kertyneet varat sijoitettiin vuodesta 1926 alkaen Lastenparantola - rahastoon, paitsi pulavuosina 1932–1934, jolloin ne käytettiin varattomien keuhkotautia sairastavien hoitoon ja avustamiseen.

Vuoden 1930 alussa em. Keräystoimikunta ja Vastustamisyhdistys yhdistyivät perustamalla Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen – Föreningen för Tuberkulosens Bekämpande i Finland, ja joulumerkkien julkaiseminen siirtyi sen tehtäväksi. Joulumerkkivarojen käyttöä 1930-luvun puolivälissä pohtinut toimikunta päätyi lastenparantolan rakentamisen sijasta toisenlaiseen ratkaisuun. Tuberkuloosin tartunta johti pikkulapsilla usein nopeasti joko yleistyneeseen miliaarituberkuloosiin tai tuberkuloottiseen aivokalvontulehdukseen, jotka aiheuttivat kuoleman lyhyessä ajassa. Erityisen suuressa tartunnanvaarassa olivat avotuberkuloosia sairastavien äitien vastasyntyneet lapset. Tällaisia äitejä oli Suomessa vuosittain noin 400–500.

Eräissä maissa kuten Ruotsissa tartuntavaarassa olleita vastasyntyneitä sijoitettiin sijaiskoteihin. Suomessa arveltiin, että tällaisia sijaiskoteja ei löytyisi, minkä vuoksi tuberkuloosia sairastavien äitien lapset olisi sijoitettava erillisiin hoitolaitoksiin 1–2 vuoden ajaksi. Tämän johdosta Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys perusti Tampereelle 25-paikkaisen joulumerkkikodin tartunnanvaarassa olevia vastasyntyneitä varten. Tarvittavan hoitohenkilökunnan lisäksi kodissa oli kaksi imettäjä äidinmaidon saannin turvaamiseksi ja vuonna 1938 kodin yhteydessä avattiin erityinen äidinmaitokeskus. Vuonna 1939 perustettiin Pälkäneelle 20-paikkainen lisäosasto, jonne siirrettiin tarvittaessa lapsia Tampereelta 9–12 kuukauden ikäisinä.

Tampereen joulumerkkikoti ei riittänyt koko maan tarpeeseen ja niin perustettiin Oulussa vuonna 1945 toinen joulumerkkikoti entiseen lastenparantolaan. Tämäkään ei vielä riittänyt, niin että Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys rakennutti vuonna 1954 Kuopioon "joulumerkkilapsia" varten 50-paikkaisen vastasyntyneiden hoitolaitoksen.

Tuberkuloositilanne alkoi korjaantua Suomessa 1950-luvulta lähtien. Siihen vaikuttivat ratkaisevasti 1940-luvulla alkanut tuberkuloosirokotus eli "calmettointi", joka annettiin kaikille vastasyntyneille jo synnytyslaitoksella, sekä uudet tuberkuloosilääkkeet, jotka nopeuttivat tuberkuloosin paranemista ja lyhensivät avotuberkuloosia sairastavien tartuttamisajan kestoa. Joulumerkkikotien hoitotarve väheni hiljalleen ja toisaalta hoitokustannukset kohosivat. Sen vuoksi Kuopion joulumerkkikoti suljettiin vuonna 1964, Oulun joulumerkkikoti vuonna 1969 ja viimeisenä Tampereen joulumerkkikoti vuonna 1973.

Tilastojen mukaan joulumerkkikodeissa hoidettiin vuosina 1936–1973 yhteensä 5335 vastasyntyntä, joiden äidillä tai muulla perheenjäsenellä oli tarttuva keuhkotuberkuloosi. Ellei näitä lapsia olisi otettu joulumerkkikoteihin tai suojattu muulla tavalla eristämällä tartunnalta, olisi huomattava osa heistä sairastunut hengenvaaralliseen miliaarituberkuloosiin tai tuberkuloottiseen aivokalvontulehdukseen. Toisaalta joitakin joulumerkkikodeissa hoidetuista pikkulapsista menehtyi muihin vakaviin lastentauteihin kuten ripuliin ja keuhkokuumeeseen. Ainakin osasyynä näihin olivat kahden ensimmäisen hoitokodin tilanahtaudesta ja ylikuormituksesta johtuneet vaikeudet. Sitä, miten pikkulasten eristäminen äidistä ja perheestä kokonaisen vuoden tai pidemmäksi ajaksi on mahdollisesti vaikuttanut lasten kehitykseen, ei ole tutkittu.

Joulumerkkikotien lakkauttamisen jälkeen joulumerkeistä kertyneet varat käytettiin Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistyksen muihin toimintoihin, kuten keuhkosairauksien ehkäisyyn ja kuntoutukseen lapsilla sekä yleisesti tuberkuloosin vastustamistyöhön.

Suomessa on ollut käytössä myös ns. lisämaksullisia varsinaisia postimerkkejä varojen keräämiseksi tuberkuloosityön hyväksi. Niitä julkaistiin vuodesta 1946 alkaen vuoteen 1983 saakka vuosittain, lukuun ottamatta joitakin välivuosia ajanjakson lopulla.

Kirjoitus on valmistunut marraskuussa 2006.

Kirjallisuutta:

Berglund, Å.: Joulumerkit 1908–1993. Suomen Filatelistiliitto. Vaasa 1994.

Joulumerkkikotimme 1936–1973. Poimintoja joulumerkin 70-vuotiselta taipaleelta. Toim. A. Tamminen. Suomen Tuberkuloosin Vastustamisyhdistys ry. Helsinki 1982.

Teramo, K.: Joulumerkkien tarina. Duodecim 119 (2003: 23:) 2337–2345.

TAKAISIN [LÄÄKETIEDETTÄ](#) TAI [KULTTUURIA](#) HAKEMISTOON